

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐԻ ԼՈՒԾՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ

Արմինե Բաղդասարյան
մ.գ.թ., դոցենտ
Արցախի Պետական Համալսարան
Արցախ

Անոտացիա

Հողվածում խոսվում է մանկավարժական իրավիճակների մասին, նշվում է մանկավարժական իրավիճակների ձևավորման, առաջացման պայմանները և անդրադարձ է կատարվում նրա լուծման փուլային բնույթին, որը ներկայացվում է մանկավարժական իրավիճակի մանրամասն վերլուծության միջոցով:

Բանալի բառեր^a մանկավարժական գործընթացի, մանկավարժական խնդիր, սովորողների ինքնուրույն զարգացում փուլային բնույթ, նկարագրություն, բովանդակություն, դաստիարակություն:

Սովորողների ինքնուրույն մտածողության ձևավորումն ու զարգացումը միշտ էլ համարվել են ուսուցման գործընթացի կարևոր նպատակները: Դեռևս Կ. Դ. Ուշինսկին լուրջ ուշադրություն էր դարձնում աշակերտի ինքնուրույն մտածողության զարգացմանը. «Սովորողի մտքի ինքնուրույնությունը ցանկացած արդյունավետ ուսուցման միակ ամուր հիմքն է»: Այս խնդրի լուծման ճանապարհին մեծ դեր ունի պրոբլեմային ուսուցումը, որի բաղադրամասերն են՝

- 1) պրոբլեմային իրավիճակների ստեղծումը և իմացական խնդրի ձևակերպումը,
- 2) սովորողի մոտ ինքնուրույն մտածողության խթանումը, որն ուղղված կլինի իմացական խնդրի լուծմանն ու նոր գիտելիքների ձեռք բերմանը,
- 3) նոր գիտելիքների ընդլայնումը, խորացումն ու ճշտումը:

Ըստ Ս. Ի. Օթեգովի՝ պրոբլեմը բարդ հարց կամ խնդիր է, որը պահանջում է լուծում, հետազոտում: Սա նշանակում է, որ պրոբլեմային ուսուցումը ոչ թե պատրաստի գիտելիքների վրա հենված կրթությունն է, ա յլ լուծման, հետազոտման քայլեր առաջադրող գործընթացը: Եթե աշակերտն ունի այս կամ այն հարցի պատրաստի պատասխանը, ապա ունեցած գիտելիքները հիշելուց և վերարտադրելուց բացի նրանից մտածողության ջանքեր չեն պահանջվում:

Պրոբլեմային իրավիճակը պետք է ունենա նաև հոգեբանական էլեմենտ՝ փաստերը պետք է լինեն նոր և տպավորիչ, իսկ իմացական խնդիրը՝ անսովոր, արտառոց, հետաքրքրագրգիռ, այն պետք է հետաքրքրի սովորողին և նրա մեջ առաջացնի իմացական որոնման ձգտում: Ինչպես ցանկացած ուսումնական գործընթացի ժամանակ, այնպես նոր գիտելիքներ ձեռք բերելու, տեղեկատվությունը սեփական, ինքնուրույն մտավոր գործունեության ճանապարհով ցուցադրելու և կիրառելու առիթ: Ուսումնական նյութի բովանդակությամբ և սովորողների

տարիքային և հոգեբանական առանձնահատկություններով պայմանավորված առաջարկվում են պրոբլեմային իրավիճակների ստեղծման տարբեր եղանակներ:

Մանկավարժական իրավիճակը մանկավարժական գործընթացի, մանկավարժական իրողության բաղադրամասն է, որի օգնությամբ մանկավարժը դեկլարում և կարգավորում է կրթադաստիարակչական գործընթացը: Մանկավարժական իրավիճակները բացահայտում և ամփոփում են մանկավարժական գործընթացի, համակարգի առավելությունները և թերությունները: Նրանք նշանակալի դերակատարում ունեն յուրաքանչյուր մանկավարժի գործունեության մեջ, նրա մասնագիտական զինանոցի կարևոր գործիքն են: Պրոբլեմային ուսուցման գերագույն նպատակը սովորողների տրամաբանական մտածողության և ստեղծագործական գործունեության զարգացումն է, որը կարելի է իրականացնել պրոբլեմային խնդիրներ լուծելու, պրոբլեմային իրավիճակներ հաղթահարելու միջոցով:

Պրոբլեմային ուսուցման էությունը պրոբլեմային իրավիճակի ստեղծումն է, որն արթնացնում ու ակտիվացնում է սովորողների մտածական գործունեությունը:

Ըստ Հ. Ե Շուրկովի մանկավարժական գործունեությունը մանկավարժական բազմաբնույթ պրոբլեմային իրավիճակների բացահայտման, մանկավարժական խնդիրների լուծման բարդ գործընթաց է: Յուրաքանչյուր մանկավարժական իրավիճակի հիմքում հակասությունն է, դրա զարգացումը և հանգուցալուծումը: Այդ պատճառով յուրաքանչյուր իրավիճակ պրոբլեմային է: Գիտական գրականության վերլուծությունը փաստում է, որ պրոբլեմային իրավիճակում մանկավարժական խնդիրների լուծումը նպաստում է ուսուցիչների հաղորդակցման, համագործակցային կարողությունների, մանկավարժական կոմպետենտության ձևավորմանը: Պրոբլեմային ուսուցման կիրառման դեպքում մասնագետ մանկավարժը սովորողին պատրաստի գիտելիք չի փոխանցում, այլ ներկայացնում է խնդիրը կամ հարցը, որը պետք է լուծում գտնի և ենթադրում է լուծման համար տարբեր ուղիների որոնում: Ներկայացվող հիմնահարցով մասնագետը ձգտում է հետաքրքրել սովորողին, նրա մեջ հետաքրքրություններ է առաջացնում, որպեսզի նա ուսումնասիրի առկա խնդիրը բոլոր կողմերով և գտնի ճիշտ լուծում, այսինքն՝ տվյալ խնդիրը լուծելու նախաձեռնություն է առաջացնում:

Մանկավարժական իրավիճակ կարելի է նախագծել, սակայն շատ հաճախ դրանց ուղղակի կարող են ծագել ուսուցման գործընթացում: Այդ պատճառով մանկավարժական իրավիճակը կյանքի պատմություն է, փոքրիկ դրվագ, որի հետ մանկավարժը կարող է բախվել իր ամենօրյա աշխատանքում:

Ցանկացած մանկավարժական իրավիճակի հիմքում կոնֆլիկտն է, հակասությունը:

Մանկավարժական իրավիճակ կարող է առաջանալ եթե առկա է՝

- բացասական վերաբերմունք ինչ-որ բանի կամ որևէ մեկի հանդեպ,
- տարաձայնություն, տարբեր կարծիքներ, տեսանկյուններ,
- հակազդեցություն՝ գործողություն, որը համընկնում է դիմացինի գործողությանը,
- դիմակայում, երբ փորձում են պնդել սեփական կարծիքը կամ ուղղակի հակառակվել:

Մանկավարժական իրավիճակների նպատակային լուծման համար բացառիկ մեծ է ուսուցչի դերը, նրա մանկավարժական վարպետությունը:

Գիտական հետազոտությունների համակարգված վերլուծությունը հիմնավորում է, որ մանկավարժական իրավիճակների լուծումը փուլային բնույթ ունի: Գիտնականները առանձնացնում են հետևյալ փոխկապակցված գործողությունները.

- 1) հայտնաբերվող փաստ,

- 2) կոնկրետ մանկավարժական իրավիճակի նկարագրություն, բովանդակություն,
- 3) մանկավարժական իրավիճակի վերլուծություն՝ նպատակ ունենալով որոշակիորեն պարզել կոնֆլիկտի բովանդակությունը,
- 4) գլխավորի և երկրորդականի տարանջատումը,
- 5) մանկավարժական տեսական և գործնական գիտելիքների նպատակային հարաբերակցում,
- 6) մանկավարժական խնդրի լուծման ուղիների ընտրություն,
- 7) ինքնավերլուծություն, գնահատում և ինքնագնահատում:

Մենք նպատակահարմար ենք գտնում քննարկել մեր մանկավարժական պրակտիկայի ընթացքում ծագած մանկավարժական իրավիճակ, որը տեղի ունեցավ... տարրական դպրոցում: Հենվելով մանկավարժական պրակտիկայի ընթացքում ձեռք բերված տվյալների, որոշ առումով փորձի վրա՝ ավելի մանրամասն քննարկենք այդ քայլերից յուրաքանչյուրը:

1. Հայտնաբերվող փաստ. Առաջին դասարանում սովորող երեխաներից մեկի մոտ առկա է ակնհայտ ագրեսիվություն, մեծ դժվարություններ կապված դպրոցին հարմարվելու հետ, որը իր ազդեցությունն է ունենում դասարանում իրականացվող ուսումնական գործունեության վրա:

2. Կոնկրետ մանկավարժական իրավիճակի նկարագրություն, բովանդակություն: Իրավիճակը նկարագրվում է իր բոլոր դետալներով, հնարավորության դեպքում ներկայացվում է նաև զրույցը: Յուրաքանչյուր տարիքային շաջափուլին հատուկ է այդ տարիքին բնորոշ մանկավարժական իրավիճակներ:

Երգ և երաժշտության դասի ժամանակ առաջին դասարանում սովորող աշակերտը առանց մանկավարժի թույլատվության կանգնեց, մոտեցավ դասարանի կենտրոնին և պատկեց այնտեղ: Մանկավարժը, ծանոթ լինելով երեխայի մոտ առկա խնդրին, փորձեց նրան ուշադրություն չդարձնել և շարունակել դասը, բայց երեխան հանկարծ կանգնեց մոտեցավ մանկավարժին, այդպես կանգնած մնաց մի քանի րոպե, որից հետո գնաց դասարանի անկյունը և նստեց հատականի՝ ձեռքերով երեսը փակած: Մի քանի րոպե այդպես մնալուց հետո՝ նա կանգնեց, մոտեցավ երեխաներին և սկսեց հարվածել: Դասարանում գտնվող հոգեբանը նրան անհապաղ տարավ դասարանից դուրս և սկսեց հանգստացնել: Միևնույն ժամանակ դասարանում մանկավարժն էր փորձում երեխաներին հանգստացնել:

Երեխայի մուտքը դպրոց ենթադրում է որոշակի դժվարություններ դպրոցին հարմարվելու և նրա կանոններով առաջնորդվելու հետ կապված, ուր իր տեղն է գտնում 6 տարեկանի ճգնաժամում: Քննարկվող օրինակում երեխայի դրսևորած վարքի մեջ մեծ դեր է խաղում հենց այս գործոնը, սակայն չպետք է աչքաթող անել այն միջավայրը, որտեղ ապրել և ապրում է երեխան՝ ընտանիքը: Երբ երեխայի ցուցաբերած վարքի շուրջ զրուցում էինք երեխային դասավանդող մանկավարժների, նրա հետ աշխատող հոգեբանի հետ նրանք մատնացույց էին անում հենց ընտանիքի գործոնը, նշելով, որ արդեն դպրոցում երեք ամիս սովորելով երեխան շարունակում է ցուցաբերել ոչ ադեկվատ վարք, այն դեպքում, երբ երկու ամիսը լիովին բավարար է նման խնդիրը լուծելու համար:

3. Մանկավարժական իրավիճակի վերլուծությունը նպատակ ունենալով որոշակիորեն պարզել կոնֆլիկտի բովանդակությունը. վերլուծությունը պահանջում է պատասխանել հետևյալ հարցերին. ո՞վ է համարվում իրադարձության և զրույցի մասնակից, որն է դրդապատճառը:

Մանկավարժական իրավիճակի մասնակիցներն են սովորողները և մանկավարժը: Կոնֆլիկտը կապված է սովորողի դպրոցին չհարմարվելու հետ, որի արդյունքում տուժում է ոչ միայն սովորողը, դասարանը, այլև ընկնում է ուսուցման գործընթացի արդյունավետությունը:

Երեխային որևէ գործողության մղում է ազատ լինելու ձգտումը: Նա պատրաստ չէ պատասխանատվություն վերցնելու իր վրա: Դրա փոխարեն նա նախընտրում է անել ինչ ցանկանում է:

4. Գլխավորի և երկրորդականի տարանջատումը:

Իրավիճակի վերլուծության հիմքում ընկած է մանկավարժական խնդրի ձևակերպման հնարավորությունը: Մանկավարժը պետք է կարողանա հստակորեն և ճշգրիտ ձևակերպի այդ խնդիրները, շեշտադրի առաջնային, նախագծի քայլերի ճիշտ հաջորդականությունը:

Վերը նշված օրինակում առաջնային խնդիրներից է «բարդ» երեխայի հարմարման գործընթացի պլանավորված կազմակերպումը, հոգեբանական, մանկավարժական աջակցման ապահովումը, սովորողների ուշադրության կենտրոնացումը ոչ թե երեխայի արարքների, այլև դասագործընթացի վրա:

5. Մանկավարժական տեսական և գործնական գիտելիքների նպատակային հարաբերակցում:

Անհրաժեշտ է վերհիշել նմանատիպ իրավիճակներ, մանկավարժահոգեբանական գրականություն ընթերցել, որտեղ մանկավարժական իրավիճակը վերլուծում են, եզրահանգումներ կատարում, որոշում մանկավարժական խնդիրը: Ինչպես նաև հաշվի առնել տվյալ տարիքային փուլին բնորոշ տարիքային առանձնահատկությունները, այն մեթոդաբանական մոտեցումները և սկզբունքները, որոնք հենքային են մանկավարժական ներգործության գործընթացում:

Այս փուլում հոբեբանամանկավարժական գրականությունից մանկավարժը ուսումնասիրում է 6 տարեկանի ճգնաժամը, ծանոթանում նրա ընթացքը մեղմող միջոցներին: Ուսումնասիրում նմանատիպ մանկավարժական իրավիճակները, վերլուծում դրանց լուծման տարբերակները: Առավել կարևոր է բովանդակային և ընթացակարգային բաղադրիչների համալիրի մշակումը, այսինքն, կառուցել այն քայլաշարը, որը մանկավարժին հնարավորություն կտա հանգուցալուծել առաջացած մանկավարժական իրավիճակը:

6. Մանկավարժական խնդրի լուծման ուղիների ընտրություն. Այս փուլը բավականին բարդ է, քանի որ միևնույն իրավիճակը տարբեր հանգամանքներում, տարբեր գործոնների ազդեցությամբ բազմատեսանկյուն բնույթ է ձեռք բերում: Կարելի է վստահաբար ասել, որ նույնիսկ հարուստ փորձ ունեցող մանկավարժներն են այս փուլում որոշակի դժվարություններ ունենում:

Առկա մանկավարժական խնդիրները դասարանին դասավանդող մանկավարժները և հոգեբանը փորձեցին միասին լուծել: Նրանք նախ կազմակերպեցին հանդիպում, որպեսզի որոշեն իրենց անելիքը: Հանդիպման ընթացքում որոշվեց, որ հարկավոր է ուսումնական գործունեությունը այնպես պլանավորել, որ այն հնարավորին չափով հետաքրքրի «բարդ» աշակերտին: Դասարանում դասաժամերին պետք է ներկա լինի հոգեբանը, որը հարկ եղած դեպքում պետք է աշխատի սովորողի հետ: Պետք է կազմակերպվի նաև հանդիպում դասարանի մյուս անդամների և հոգեբանի հետ:

7. Ինքնավերլուծություն, գնահատում և ինքնագնահատում. Այն բանից կախված, թե որքանով էր արդյունավետ մանկավարժի կողմից ընտրված խնդրի ճիշտ լուծումը, արդյունքների քննարկումը, վերլուծությունը, թերությունների բացահայտումը ապահովում են հետադաձ կապը:

Այսպիսով մանկավարժական իրավիճակը մանկավարժական գործընթացի բաղադրիչ է, որի վերլուծությունը և արդյունավետ լուծումը ուսուցչի մանկավարժական կոմպետենտության

կարևոր չափանիշ է և տարրական դպրոցի ուսուցման գործընթացի արդյունավետության բարձրացման պայման:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Ա. Մանուկյան – Պրոբլեմային իրավիճակներում մանկավարժական խնդիրների լուծման ժամանակակից տեխնոլոգիաներ և տեխնոլոգիական համակարգեր: - Եր.: Ջանգալ, 2013. 210 – 215 էջ
2. Ամիրջանյան Յու.Ա., Սահակյան Ա.Ս., Մանկավարժություն, Երևան, 2005:
3. Ասատրյան Լ.Թ. և ուրիշներ, Կրթության համակարգի կառավարման հիմունքները, ուսումնական ձեռնարկ, Երևան, «Ջանգալ-97», 2003
4. Թորգոմյան Լ.Վ., Մանկավարժության ընդհանուր հիմունքներ, ուսումնական ձեռնարկ, Երևան, «Տոներ», 2005
5. Մանուկյան Ս.Պ. Ընդհանուր մանկավարժություն, Երևան, «Ջանգալ-97», 2005:
6. Педагогика: учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений. Слостенин В.А. и др. М., 1998
7. Подласий И.П. Педагогика: учебник для студентов высших педагогических учебных заведений.-М., 2006
8. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении: Кн. для учителя. – М., 1987
9. Климов Е.А., Психология профессионала: Избранные психологические труды, М., М. О. Д. Е. К., 2003.

РЕЗЮМЕ

Способы решения педагогических ситуаций в системе воспитания Армине Багдасарян

В статье говорится о педагогических ситуациях, отмечаются условия формирования и создания педагогических ситуаций. говорится о поэтапных решениях, которые преподносятся с помощью подробного анализа педагогических ситуаций.

SUMMARY

Ways to Solve Pedagogical Situations in the System of Education Armine Bagdasaryan

The article speaks about pedagogical situations, mentioned the conditions of formation of a pedagogical situations and referring to the phase of the solution. Which is represented through a detailed analysis of the educational situation.